

SKYDDSVÄRDA TRÄD I KUNGÄLV

Rapport från inventering 2013-2015

Det finns fortfarande gamla hagmarker med enstaka jätteträd.

Kungälvs skyddsvärda träd

Kungälv har ett stort antal träd som är värdefulla. Den här rapporten visar var träden finns, huvudsakligen de som växer på kommunal mark och i tätortsnära naturområden.

Hotet mot de stora träden består framför allt i avverkning och brist på skötsel. En av de viktigaste åtgärderna för att rädda träden är att ge dem utrymme. De gamla träden är mycket viktiga eftersom de är få och unika. De är hemvist för en stor mängd sällsynta, specialiserade växter och djur, som är viktiga för mångfalden. Flera av dessa, som också är rödlistade, är hotade och kan bara leva vidare i den miljö som finns i gamla träd. Vilken ålder som ett träd kan uppnå beror på växtplatsen och på vilken art det är frågan om. En ek t.ex. kan bli 1000 år under gynnsamma betingelser, medan en poppel sällan blir över 150 år. Behovet av att skydda träd är stort eftersom de annars riskerar att försvinna.

Förutom de enstaka jättarna finns det miljöer med flera gamla och grova träd i sammanhängande skogsbestånd. Dessa är speciellt värdefulla eftersom många växter och djur, för sin överlevnad, behöver flytta mellan närbelägna gamla träd. I Fontin vid Kolebacka finns en stor sammanhängande skog av bokar och grova ekar som fått en generöst livsutrymme. I andra områden är dock inte trädens situation särskilt gynnsam. Där står de så trångt, att de håller på att tyna bort.

I stadsmiljön i Marstrands och i Kungälvs äldre bebyggelse finns träd som är värdefulla, för att de är gamla och storväxta, och kanske främst för att de är en viktig del av vår kulturhistoria.

Vi vet att många av träden blev planterade i slutet av 1800 talet och i början av 1900 talet. Då var landskapet helt kallt. Det var då som Hushållningssällskapet gjorde en viktig insats genom rådgivning och genomförande av trädplanteringsprojekt. Det är ganska få träd som är äldre, än de från den tiden.

Inventeringsarbete

Tanken med inventeringen är att få ett register och en kartdatabas med de skyddsvärda träden. Detta för att skydda dem från exploatering där det är möjligt. Inventeringen ska kompletteras med åtgärdsförslag och information om hur träden bäst kan vårdas och skyddas mot förgängelse.

Länstyrelsen har tidigare inventerat på landsbygden. Tyvärr har en del av de inventerade träden fått sämre kondition, och i några fall dött eller blivit fällda. Alla träd däribland många skyddsvärda som fanns runt Romelanda kyrka är t.ex. borta.

Vid Romelanda kyrka finns numera inga gamla träd kvar.

Länstyrelsens inventering

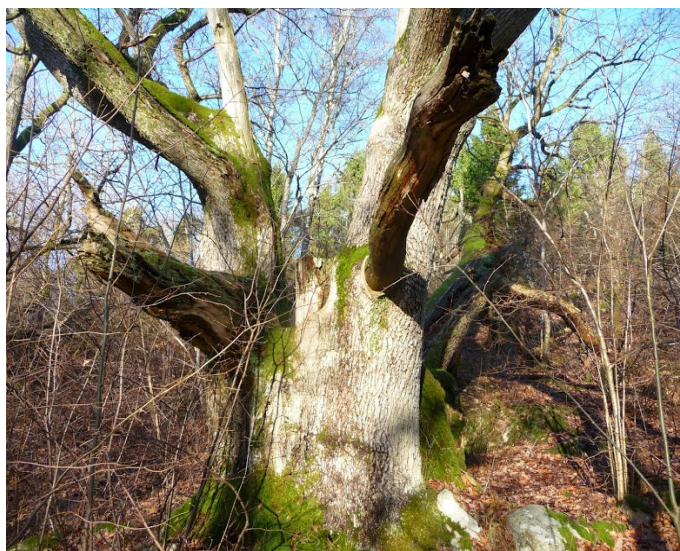
Inventeringen gjordes främst i skyddade områden som naturreservat, Natura 2000, nationalparker, naturvårdsområden, naturminnen i länet. Det var huvudsakligen lövträd som inventerades. Vid olika inventeringar 2005-2007 hittades 739 skyddsvärda träd i kommunen.

Träden som var särskilt skyddsvärda definierades enligt nedan:

Länstyrelsens skyddsvärda träd:

- JÄTTETRÄD- träd grövre än 1 meter på det smalaste stället under brösthöjd
- MYCKET GAMLA TRÄD- ek, bok, tall, gran äldre än 200 år, övriga trädslag äldre än 140 år.
- GROVA HÅLTRÄD- träd grövre än 40 cm som har en väl utvecklad hålighet i stammen.

Man tittade också på förekomsten av rödlistade arter, signalarter och träd som blivit hamlade

Ek i Ytterby som varit illa. Den var tidigare det största trädet i kommunen

Kommunens inventering

Inventeringen gjordes främst inne i tätorterna och i de naturområden som är nära bebyggelsen. Begreppet skyddsvärda träd utvidgades till att innehålla också fruktträd, särpräglade och exotiska träd. Vid inventeringen 2014 hittades 340 skyddsvärda träd som har blivit inlagda i kommunens kartdatabas (GIS). Den innehåller uppgifter om träden knutna till det geografiska läget. Vid denna inventering hittades 240 nya träd och det gjordes återbesök, uppdatering och ny lägesbestämning av 100 träd från Länstyrelsens inventering.

Kommunens skyddsvärda träd:

- GAMLA OCH GROVA TRÄD- jätteträd grövre än 1 meter i brösthöjd samt grova träd som är på väg att bli jättar.
- ALLÉTRÄD- äldre mogna träd planterade i enkel eller dubbel rad i odlingslandskapet.
- FRUKTTRÄD- äldre träd med gamla sorter
- TUKTADE OCH HAMLADE TRÄD- mogna äldre träd som skurits tillbaka under många år
- SÄRPRÄGLADE NATURTRÄD- avvikande träd med intressant historia.
- EXOTISKA TRÄD- gamla inplanterade trädarter

Förekomsten av signalarter och rödlistade arter har inte inventerats.

Sammanlagt är nästan 1000 träd inventerade. Av dessa är något över 600 träd inte uppdaterade. Dessutom lär det finnas ett antal träd som ännu inte är upptäckta.

Urval och indelning

Träden har olika värde beroende på växtplats, ålder och art. Här finns de inhemska arterna ute i naturområdena, medan importerade och främmande arter främst finns i parker, på kyrkogårdar och i hemträdgårdar.

Gamla och grova träd

Förutom att gamla träd är levande kulturminnen så bär de även på en rik mångfald av liv. Gamla och grova träd har egenskaper som yngre träd saknar. De får till exempel större håligheter, grövre bark och längre nedbrytningstid som döda. Hundratals arter lever i eller på träden. Orsaken till artrikedomen är framförallt att ett gammalt träd kan erbjuda en mängd olika livsmiljöer.

Trädalléer

På landsbygden utmed vägar är äldre mogna träd som är planterade i enkel eller dubbel rad biotopskyddade. Träd inom tätbebyggelse är dock ej skyddade. I Kungälv finns rester av en gammal allé av oxel utmed gamla landsvägen till Ytterby. Dessa oxlar planterades för över 100 år sedan och därför är de, tycker vi, skyddsvärda.

Augustipäron är en gammal päronsort som finns på ett träd i Strandparken

Fruktträd

Fruktträd med förädlade sorter började odlas under 1800 talet. I början av 1900-talet fanns det en mängd olika sorter, som allteftersom försvunnit från marknaden. De gamla sorterna som är ursprunget till dagens moderna sorter, har fortfarande ett stort värde eftersom de med sina ursprungliga egenskaper kan vara motståndskraftiga mot sjukdomsangrepp och därmed göra att man inte behöver använda bekämpningsmedel.

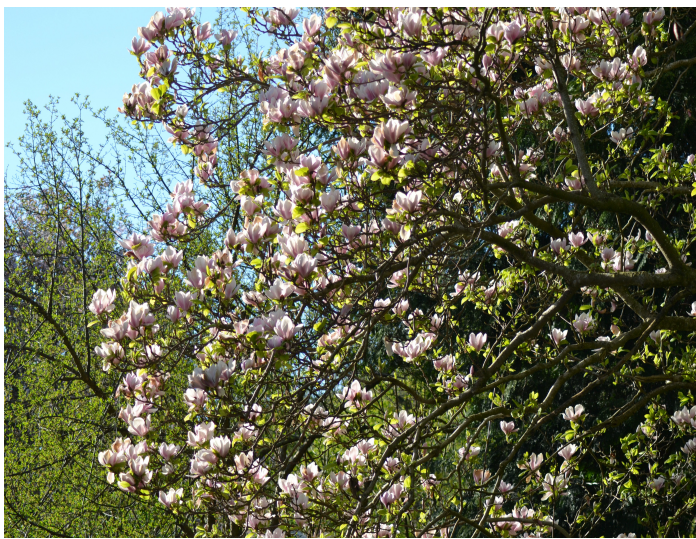
Vid förra sekelskiftet var Kungälv känt för sin omfattande fruktodling. I trädgårdar och mark som tidigare varit trädgård finns några gamla träd kvar. Fruktsorten kan lätt flyttas genom att man tar ympkvistar från dem och förädlar dem på en ny rot (grundstam).

Hamlade eller tuktade träd

Hamling var en gång i tiden ett sätt att få foder till kreaturen. Man skördade då skotten från träden med 3-8 års mellanrum. I trädgårdar och på offentliga platser har träd kapats in på liknande sätt genom formklippning, beskärning och häckklippning. Formklippta träd finns i Rådmansparken i Kungälv. Hamlade träd åldras snabbare och får då ett ökat biologiskt värde.

Särpräglade naturträd

I naturen uppkommer olika avarter och avvikelser från det normala. I bland finns det berättelser från förr i tiden om dessa träd och händelser som var den tidens fantasier och sätt att se på konstiga och oförklarliga saker. Vi tycker att dessa berättelser, sanna eller osanna, bör bevaras till eftervärlden.

Storblommig Magnolia är ett av de exotiska träden som finns i Kungälv.

Exotiska träd

Människans intresse för det speciella och avvikande är djupt rotat. När intresset för att skapa egna prydnadsträdgårdar började sprida sig på 1800-talet kom de exotiska träden hit. I den gamla delen av Kungälv och Marstrand finns det flera exemplar som nått en imponerande storlek och ålder. De är också en del av vår historia när det finns noterat om när de blev planterade.

Kungälv's största träd

Det största trädet är för närvarande är den 150 åriga "Silverpoppeln" i Marstrand som mäter 715 cm i omkrets. För tio år sedan var en ek i Ytterby det största trädet. Eken mätte 758 cm. Den lever fortfarande, men stor gren föll och delade trädet så att det blev smalare. Sammanlagt 86 träd är jätteträd, de är över 314 cm (=1 meter i diameter) i brösthöjd.

"Silverpoppeln" i Marstrand är kommunens största träd och naturminne. Den mäter 715 cm runt om i brösthöjd.

Skyddsvärda träd

Det finns 340 skyddsvärda träd i kommunens databas. De är indelade enligt nedan:

205 GROVA TRÄD (därav 85 jätteträd)

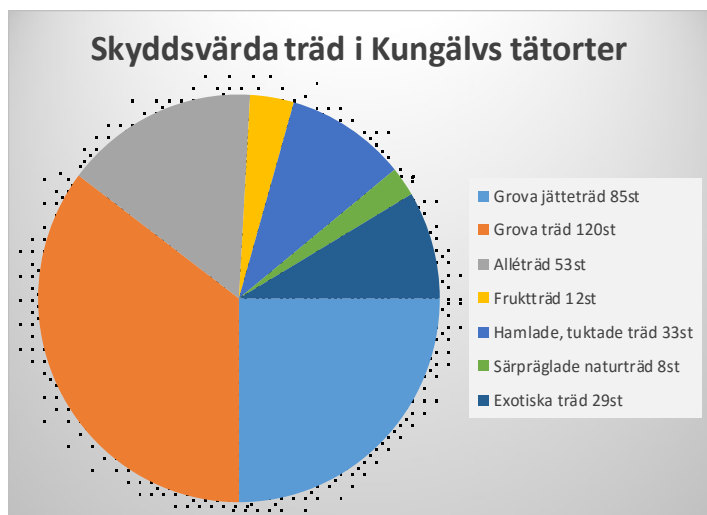
53 ALLÉTRÄD

12 FRUKTTRÄD

33 HAMLADE, TUKTADE TRÄD

8 SÄRPRÄGLADE NATURTRÄD

29 EXOTISKA TRÄD

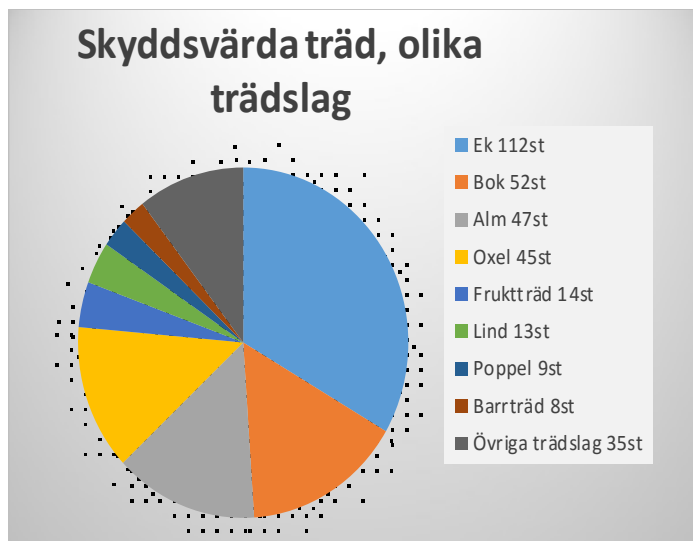
Formellt skydd

"Silverpoppeln" i Marstrand har ett formellt skydd genom naturminnesförklaring. Träd som växer i naturreservat är i viss mån skyddade genom reservatsbestämmelser. Alléer längs landsvägar är skyddade genom miljöbalken. I en del detaljplaner finns bestämmelser om att träd inte får fällas.

Någon garanti för trädens överlevnad finns dock inte. Trädvårdsinsatser är beroende av varje enskild markägare och förvaltares intresse för att bevara träd. Ofta får träden allvarliga skador genom felaktig hantering och av okunskap. Det är viktigt att arborister eller kunniga fackmän anlitas vid alla ingrepp.

Naturen formar träden olika i olika miljöer

Även som dött och ihåligt har trädet stort värde eftersom det fortfarande är hemvist för många hotade arter. Det är mer än 500 arter av insekter som är direkt beroende av den murkna veden i gamla ekar.

Träd i tätorter

Träden har i regel stor tillgång på ljus men det finns risker och konflikter i form av grävarbeten och närboendes önskemål om mer ljus och tryggare miljö. De flesta större träden finns i Kungälv's tätort där de under gynnsamma förhållanden kunnat växa till sig till grova gamla träd. Några är dessutom särpräglade och kulturellt intressanta, ofta lite exotiska träd. De gamla fruktträden är också skyddsvärda, med sorter som håller på att försvinna eftersom de inte längre finns i handeln.

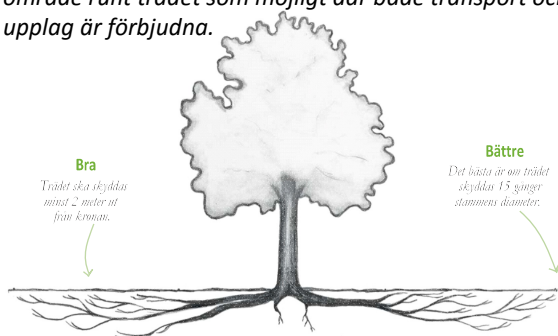

Avgrävda rötter orsakar instabilitet o risk för rötangrepp

Länstyrelsens råd för att skydda träd:

Det räcker inte att enbart skydda stammen mot påkörningsskador om man samtidigt använder marken under trädets krona till uppställningsplats och för transport av tunga fordon. Trädets vitalitet kommer att påverkas och trädet kommer förmodligen sakta dö av de skador som uppkommer på rotsystemet och av att marken blivit kompakterad.

Skydda istället trädet genom att tydligt avgränsa så stort område runt trädet som möjligt där både transport och upplag är förbjudna.

Principskissen visar hur trädets rotsystem sträcker sig långt utanför trädkronan, ungefär femton gånger stammens diameter. Rötterna går inte speciellt djupt ner

Döda gamla träd är värdefulla att ha kvar

Träd i skog och mark

Tidigare öppen mark har växt igen. Den uppväxande ungskogen skadar framför allt eken, som inte tål konkurrensen från andra träd. I gårdsmiljöer, i hävdade marker har träden kunnat växa till sig i många fall till imponerande storlek och ålder. I många fall har tidigare beteshävd upphört och där är det kritiskt för de kvarvarande jätteträden. Där är det största behovet att röja och släppa fram ljus till de gamla träden om det inte går att få tillbaka betet. Vid gårdar finns vårdträd och alléträd som fyllt en särskild funktion och därför blivit kvar under lång tid. Nu finns det risk att ny- och ombyggnader kan göra att de försvinner eller blir allvarligt skadade.

Trädsjukdomar

Träden angrips ofta av olika typer av sjukdomar. Almsjuka och askskottsjuka är omfattande och verkar angripa alla träd av samma art. I praktiken är det inte möjligt att bekämpa dessa sjukdomar. Istället får man låta döende och skadade träd stå kvar på platsen så länge det är möjligt. De kan leva med sjukdomsangrepp i många år och ibland återhämta sig. Under nedbrytningstiden har de ett stort biologiskt värde.

Silverpoppeln i Marstrand är angripen av en aspticka. Den har grenar som dör och som måste bevakas och kortas in med jämna mellanrum. Vi vet inte hur länge den klarar sig.

Värdefulla trädmiljöer

Miljöer med många gamla träd är särskilt viktiga eftersom många trädlevande växter och djur behöver närliggande träd för att kunna sprida sig och fortleva.

Fontinreservatet (kommunansvar)

Kommunen äger marken som blev kommunalt naturreservat 1993. Området var fram till 1800-talets slut en mer eller mindre trädlös ljunghed som planterades med skog. Vid oktoberstormen 1969 blåste större delen av skogen ner. Runt Kolebacka gård finns dock många stora och grova lövträd av ek och bok. På några ställen i norr intill skidbacken och i söder i en dalgång nära Nordiska Folkhögskolan växer resterna av den numera 150 åriga granskogen. Insprängda i den yngre skogen finns enstaka stora lärkträd i sydost samt spridda grova tallar i den östra delen.

Vid Kolebacka i Fontin växer en mäktig bokskog.

Västra Tunge och Eklunden

(ansvar Kungälv's Kommun och privata markägare)

Området öster om järnvägen vid Eklunden tillhör till största delen Kungälv's kommun. I ett sammanhängande område finns det ett tjugotal gamla ekar som bildar en nyckelbiotop. Några träd hotas av att de står för nära bebyggelsen.

På andra sidan järnvägen västerut i kanten av de öppna ängarna finns fler riktigt gamla och stora ekar, däribland den tidigare största i kommunen. Dessa träd har länge stått trångt och behöver få mer ljus. Västerut på andra sidan Marstrandsvägen mot Björkås fortsätter ekbeståndet.

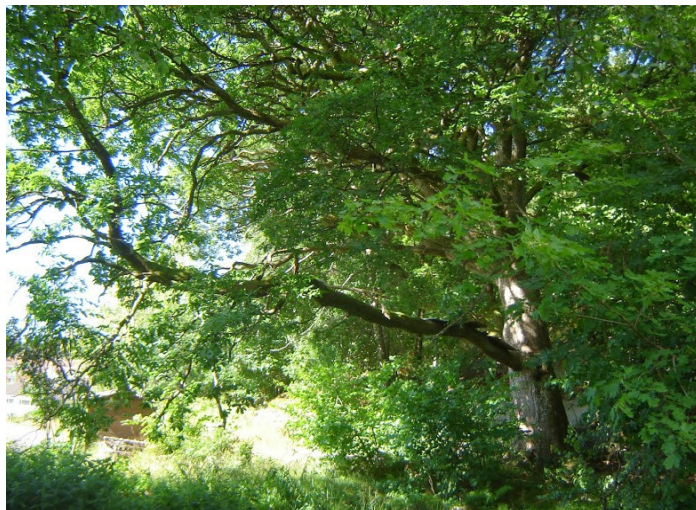

På skolgården vid Hålda skola växer några mäktiga ekar

Hålda naturreservat med skola och kyrkomark (ansvar Kungälv's Kommun, Kyrkoförvaltningen och Väst kuststiftelsen)

Kommunen har skola och daghem på marken norr om landsvägen vid skolan, intill ligger kyrkan som äger marken öster ut. Det finns flera gamla stora lövträd runt bebyggd och ganska öppen mark.

I nordöst finns det några värdefulla träd på kyrkomark, men det är söder om landsvägen som det största trädet finns. I naturreservatet som förvaltas av Väst kuststiftelsen, finns en ek som mäter 580 cm i stamomkrets.

Ekarna i Munkegärdeskogen är hotade av igenväxning

Munkegärdeskogen (kommunansvar)

Från kolonilotterna och utmed Tippenvägen finns sammanhängande skog av Bok och ek. Ekarna som är känsliga för ljusbrist behöver röjas fram. Mellan bostadsområdet Jordliden och Munkegärdegatan fortsätter ekskogen med träd som delvis hotas av att träden står för nära bebyggelsen.

Fästningsholmen och Gamla Kungälv

(ansvar Kungälv's Kommun, staten och privata markägare)

Fästningsholmen förvaltas av kommunen och staten i samverkan. 1870 var fästningsholmen helt kal. Den planterades 1885 lövträd och gran. Granen har sedan avverkats medan lövträden till stor del har fått stå kvar. Vid Vandrarhemmet och i Fästningsparken finns de grova skyddsvärda lövträden. Det största vid vandrarhemmet är en vitpil som mäter 550 cm i stamomkrets. Almsjukan har härjat här i 30 år så att endast några få almar återstår. Troligt är att resten också kommer att dö.

I det gamla Kungälv finns äldre trädgårdar med intressanta exotiska träd. På allmänna platser vid Stora Torget, bakom kyrkan och i Bergfeltska trädgården finns fler träd. Träd som trivs i det gynnsamma klimatet, med närhet till Nordre älv. Rödblommade hästkastanj, jättetuja, robinia, blodbok och olika sorters magnolior kantar Västra gatan. Ännu lever flera av de gamla fruktträden utmed Västra och Östra gatan. I några trädgårdar har man en lång tradition av att tukta eller hamlar träd.

Tyvär finns det stora risker att de stora gamla träden kan släppa grenar eller falla för någon storm. Det är därför viktigt att bevaka säkerheten genom regelbundna besiktningar och åtgärder som syftar till kronstabilisering.

Vid vandrarhemmet på Fästningsholmen växer en vitpil, vars stamomkrets är 550 cm

Bokarna i höstfärg vid parkeringen bakom Kungälv's kyrka

Marstrandsön och Koön

(kommunansvar)

Träden vid kustbandet är utsatta för tuffa förhållanden. På skyddade ställen har de kunnat växa sig stora, medan i de mer utsatta lägena blivit vindpinade och småväxta. Vid Rådhusorget är det skyddat och där växer kommunens största träd den s.k.

Silverpoppeln som planterades 1865. På Koön vid Rosenlund är ekarna knotiga och i en del fall groteska. Backudden har några riktigt gamla och grova klubbalar.

Ekskogen vid Rosenlund som påminner om en trollskog

Marieberg och Trankärrsdalen (Kungälv's Kommun, Väst kuststiftelsen)

Trankärrsdalen och Mariebergsreservatet är en gammal jordbruksbygd, med hagmarker, stora lövskogar och höga berg. Kommunen äger marken som till en del är naturreservat, förvaltat av Väst kuststiftelsen. Lindar som är skyddsvärda finns närmast gården Marieberg.

Vid Marbergets fot i betesmarken växer en mäktig lind.

Vid Trankärrsgården växer en liten rest av en allé och nära husen finns det några skyddsvärda träd. I skogen mot norr finns en mindre ekskog som för länge sedan har varit hamlad. Där finns också en stor sälg. Träden som står i åkerholmarna har en positiv utveckling genom att marken betas. Inne i skogen trängs träden och behöver därför få mer ljus genom gallring och röjning.

Norr om Trankärrsgården finns en tidigare hamlad skog

Ekskogen vid Välabäcken i Diseröd är hopträngd med annan vegetation

Diseröd med Välabäcken (ansvar Kungälv's Kommun, vägförening och kyrkoförvaltning)

Centralt i Diseröd mellan bebyggelsen finns flera sammanhängande ekskogar. Gemensamt för alla är att ekarna trängs undan av annan vegetation. Här är det angeläget att insatser med frihuggning och röjning görs omgående. En stor del ägs av kommunen, en del väster om Välabäcken ägs av kyrkan.

I Diseröd är behovet av röjning och utglesning stort

Övriga landsbygden (ansvar privata markägare, kyrkan m.fl.)

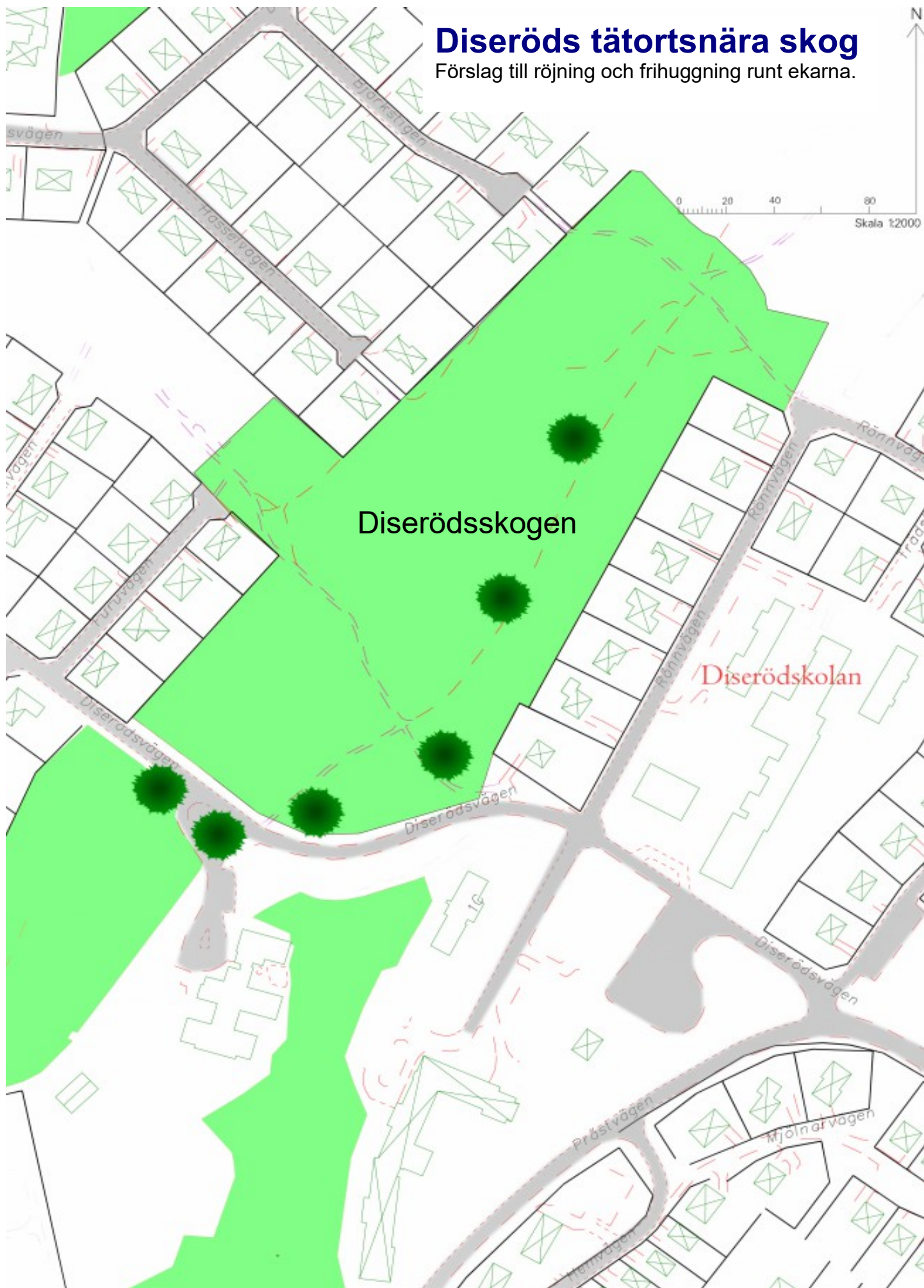
I länstyrelsens inventering och i trädportalen finns många andra viktiga miljöer med ca 640 skyddsvärda träd. Lysegårdens golfbana, Tofta herrgård, Ormo, Kastellegården och Instön är exempel på miljöer med många skyddsvärda träd.

Förslag till åtgärder för att skydda och bevara träd

Beskrivning	Typ av åtgärd	Tid
Röjning och frihuggning runt ekar i Munkegårde, Diseröd. Arbetet beställes.	fysisk åtgärd	brådskande
Röjning och frihuggning av ekar i Ytterby Tunge, Diseröd Välabäcken. Markägare kontaktas.	Information och ev. support	brådskande
Informera operativ personal inom förvaltningen	information	löpande
Ge kommunens planeringsfunktioner information om var träden finns och hur de kan skyddas i samband med exploatering.	information	löpande
Politiskt beslut om skötselplan för skyddsvärda träd	handläggning	Inom ett år
Ta vara på gamla hotade träd och fruktträdssorter genom förökning och återplantering.	fysisk åtgärd	löpande
Genomföra åtgärder för 63 hotade skyddsvärda träd på kommunmark	fysisk åtgärd	brådskande
Samla in berättelser från allmänheten om särpräglade och intressanta träd och deras historia	förslag till nytt projekt	Inom ett år
I fortsättningen årligen uppdatera och komplettera kommunens register över skyddsvärda träd	handläggning	löpande
Komplettera med olika inventeringar av förekomst av rödlistade arter vid Fontin Kolebacka och vid Fästningsholmen.	förslag till nytt projekt	Inom ett år
Ta fram en manual för skyddsåtgärder i entreprenader som påverkar skyddsvärda träd	förslag till nytt projekt	Inom ett år
Skapa informationsskyltar till några intressanta träd och en trädslinga	handläggning	löpande
Lägga ut information om skyddsvärda träd på hemsida	information	löpande
Skydda unika trädbestånd	handläggning	Inom ett år
Anlägga en trädslinga med sevärda träd	förslag till nytt projekt	Inom ett år

Diseröds tätortsnära skog

Förslag till röjning och frihuggning runt ekarna.

Riktlinjer och råd

- Spara gamla lövträd och se till att de kan leva vidare så länge som möjligt
- Om ett gammalt träd riskerar att falla är ofta beskärning ett bra alternativ för att rädda trädet.
- Låt gärna döda träd vara kvar i landskapet om det är möjligt
- Bevara och vårda yngre träd som kan bli framtidens gammelträd
- Håll fritt från unga träd som växer in i kronan på gamla träd. Ofta är det positivt om en zon på ca 5 meter runt kronan är fri från sly och yngre träd.
- Bete eller slåtter bidrar till att skapa en öppen miljö där trädens kronor kan breda ut sig.
- Ett varierat buskskikt med taggiga och blommande buskar är positivt. I betade marker sker ofta föryngring av lövträd inne i buskage.
- Undvik att elda, köra med tunga maskiner, plöja eller utföra grävarbeten under trädets krona, samt om möjligt i en skyddszon på ca 5 meter utanför kronan.
- Om ett grovt träd måste avverkas, lägg då ut det döda trädet på en lämplig plats i närheten. Det kommer att bli en viktig livsmiljö i många år för flera arter.

Checklista för planering av anläggningsprojekt

- Kontroll av databas; finns skyddsvärda träd i närheten.
- Bedöm skyddsavstånd till träden (sid 6).
- Före schaktning; beakta grundvattenpåverkan för träden.

Förslag till mål för trädvårdsplan

- Sprida kunskap om hur träden bör hanteras till trädansvariga. Ge anvisning om skydd mot avverkning eller skada genom grävning och annan byggnation.
- Redovisa miljöer för skyddsvärda träd som behöver vårdas med målet att få framtida fler jätteträd.
- Lyfta fram kulturinsatser som t.ex. hamling, formklippning och fruktodling
- Löpande komplettera trädvårdsplanen med nya inventeringar av de värden som är knutna till de gamla träden

Åtgärdsförslag

Träden skyddas bäst genom att alla berörda känner till var de skyddsvärda träden finns och att de samtidigt också vet hur man bör hantera dem för att de ska överleva och må bra. Där kommunen äger eller förfogar över marken där värdefulla träd kan skyddas.

Trädvårdsplanen gäller i första hand mark som kommunen har rådighet över, dvs kommunens fastigheter, parker och naturreservat samt närströvsområden i anslutning till tätorterna. Här finns några värdefulla bestånd med stora ekar på mark som inte är kommunägd. För att säkra att dessa inte förloras kan marken behöva köpas in. Alternativet är att genom rådgivning och stöd till markägarna, försöka rädda dessa trädbestånd.

För att värdefulla träd ska finnas kvar, behövs att vi sprider kunskap om hur man skapar goda förutsättningar för träden. Det handlar att få förståelse för insatser som leder till åtgärder som i sin tur gynnar träden nu och framöver.

De träd som är de värdefulla skyddsvärda skyddas genom att de finns inlagda på kommunens grundkartor som används i planering och drift. Alla kommunförvaltningens olika aktörer får instruktioner om hur de skyddsvärda träden kan bevaras. Träden kan också skyddas mot skador genom avtal kopplade till viten om de blir skadade.

Åtgärdsbehov

65 st akut eller brådskande
186 st nödvändigt underhåll

Projektgrupp skyddsvärda träd i Kungälv

Gruppen har bestått av Linda Carling, Ulf Eliasson, Torbjörn Nilsson och Peter Andreasson. Arbetet har finansierats via bidrag från LONA kompetterat med kommunala medel.

